

Thymus serpyllum

Backtimjan

Klass: Magnoliopsida (tvåhjärtbladiga blomväxter), **Ordning:** Lamiales (plisterordningen), **Familj:** Lamiaceae (kransblommiga), **Släkte:** *Thymus* (timjan), **Art:** *Thymus serpyllum* - backtimjan L. **Synonymer:**

Beskrivning

Backtimjan, som i Sverige företräds av nominatunderarten vanlig backtimjan subsp. *serpyllum*, är en aromatisk, perenn och krypande dvärgbuske med rotsläende grenar. De ovala bladen är omkring 5 mm långa, styva med nedvikt bladkant och otydliga sidonerver. Blommorna sitter samlade i huvudlika samlingar i toppen av de uppstående stjälkarna, är rosa (sällsynt vita) med tvådelad läpp där nederläppen är treflikig. Liksom hos övriga *Thymus*-arter har blommorna fyra ståndare, av vilka två är utskjutande liksom pistillens märke, samt tvådelat foder med tre korta övre och två långa nedre foderlikar vilka är håriga på insidan. Normalt är blommorna tvåkönade men det finns även rent honliga blommor som är mindre än de tvåkönade (Edqvist & Karlsson 2007). Blomningen sker under juli-september. Backtimjan kan förväxlas med stortimjan *T. pulegioides* och de odlade arterna kryddtimjan *T. vulgaris* och gråtimjan *T. pseudolanuginosus*. Stortimjan är mer högväxt (upp till 20 cm), ofta med de nedre blomkransarna åtskilda, och har vanligen upp till 10 mm långa blad med tydliga sidonerver samt en stam som är hårig längs fyra skarpa lister medan backtimjan har en mer rundad stam som är hårig runt om. Kryddtimjan är högväxt, utan rotsläende grenar, och har blad med kraftigt nedvikt kant och tätt vithårig undersida. Gråtimjan liknar backtimjan i växtsättet men har långhåriga blad. I nordligaste Norge och Finland finns underarten tanatimjan *T. serpyllum* subsp. *tanaensis* som utmärker sig genom större blad som blir större mot toppen av skotten (jämnstora hos vanlig backtimjan), samt längre övre foderflikar. Backtimjan kan hybridisera med stortimjan och kryddtimjan.

Utbredning och status

Backtimjan förekommer ganska allmänt över stora delar av södra Sverige upp till den biologiska norrlandsgränsen. Norr därom finns den ganska sällsynt i Dalarna och längs Norrlandskusten upp till Lövånger i Västerbotten. Arten saknas i Jämtlands län och bedöms vara endast tillfällig i Värmland (Owe Nilsson i brev). Backtimjan tillhörde de 43 vanligaste kärlväxterna på Gotland, med förekomst i 20% av de 859 slumpvis utlagda 100 m²-provvytor som inventerades av Magdalena Agerstam i slutet av 1980-talet (Jörgen Petersson i manuskript). Arten kan ofta täcka ansemliga ytor i lämpliga miljöer. Arten backtimjan förekommer i hela Europa och österut till Stilla havskusten, samt som införd i Nordamerika (Hultén & Fries 1986). Underarten vanlig backtimjan har en subkontinental utbredning i Centraleuropa från de brittiska öarna (där den är sällsynt; Anonym 2015) till västra Ryssland, inklusive Danmark, södra Finland och Baltikum, medan den är mycket sällsynt i södra Norge. Den beräknade minskningstakten (Sundberg 2015) är 85%, 75% och 80% av lokalerna under 100 år i Skåne, Bohuslän resp. Uppland, baserat på data från mitten av 1900- till början av 2000-talet (Tyler & Olsson 1997, Maad m.fl. 2009, Blomgren m.fl. 2011). Även från andra sydsvenska landskap anges en betydande minskning (se t.ex. Bratt m.fl. 1993, Rydberg & Wanntorp 2001). Populationerna har sannolikt varit betydligt stabilare på Öland och Gotland. Backtimjan är rödlistad som Akut hotad (CR) i Norge (Henriksen & Hilmo 2015), samt som Nära hotad (NT) i Finland (Rassi m.fl. 2010), Tjeckien (Grulich 2012) och Tyskland ("Vorwarnliste"; Ludwig & Schnittler 1996).

Ekologi

Backtimjan växer i torra, ogödslade och lågväxta gräs-, håll- och sandmarker eller i glesa, gärna betade skogar samt på alvarmark, gamla sandtäckter och i vägkanter. Den växer främst på sand och hållmarker men även på morän. Arten är betesgynnad och svagt kalkgynnad. I Storbritannien gynnas backtimjan av bete från får och kaniner (Anonym 2015). Åtminstone i Sörmland förekommer backtimjan ofta på järnåldersgravar, vilket tros bero på att dessa har en lång kontinuitet av skötsel och/eller att arten har spridits dit av människor oavsiktligt eller avsiktligt (Eriksson 1998).

Hot

Backtimjan missgynnas av upphörande hävd med påföljande igenväxning, gödsling eller annan ökad näringstillförsel, samt tätande skogar.

Åtgärder

Fortsatt eller återupptaget bete eller slåtter på ogödslade gräsmarker är den viktigaste åtgärden. Även öppethållande och lättare markstörning av gamla sandtag efter upphörd täkt gynnar arten. Gallring av täta skogar, av främst tall på sandigt underlag, är ytterligare en gynnsam åtgärd för backtimjan.

Övrigt

Olika sorter av backtimjan odlas som prydnadsväxt i stenpartier och som marktäckare (Anderberg & Anderberg 2006). Backtimjan, liksom andra *Thymus*-arter, är en krydd- och medicinalväxt som innehåller höga halter av eteriska oljor som anses vara antiseptiska och slemlösande och verksamma mot en mängd sjukdomssymptom som virusinfektioner, kramper och reumatism (Nikolic m.fl. 2014). Backtimjan är en viktig värdart för ett tjugotal arter av rödlistade fjärilar och skalbaggar, samt två kärleväxter: timjansnyltrot *Orobanche alba* och ljungsnärja *Cuscuta epithymum*.

Litteratur

- Anderberg, A. & Anderberg, A.-L. 2006. Backtimjan. I: *Den virtuella floran*. [<http://linnaeus.nrm.se/flora/di/lamia/thymu/thymser.html>]
- Anonym. 2015. *Online atlas of the British and Irish flora*. [<http://www.brc.ac.uk/plantatlas/>] [uttag 2015-09-13].
- Blomgren, E., Falk, E. & Herloff, B. (red.) 2011. *Bohusläns flora*. Föreningen Bohusläns Flora, Uddevalla.
- Bratt, L., Ljung, T., Edelsjö, J., Nyström, S. & Lundqvist, R. 1993. *Hotade och sällsynta växter i Dalarna*. Dalarnas Botaniska Sällskap, Malung.
- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.). 2007. *Smålands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Eriksson, Å. 1998. Regional distribution of *Thymus serpyllum*: management history and dispersal limitation. *Ecography* 21: 35-43.
- Grulich, V. 2012. Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. *Preslia* 84: 631-645.
- Henriksen, S. & Hilmo, O. (red.) 2015. *Norsk rødliste for arter 2015*. Artsdatabanken, Norge.
- Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants north of the Tropic of Cancer*. Koeltz Scientific Books. Königstein.
- Ludwig, G. & Schnittler, M. 1996. *Rote Liste gefährdeter Pflanzen Deutschlands*. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.
- Maad, J., Sundberg, S., Stolpe, P. & Jonsell, L. 2009. Floraförändringar i Uppland under 1900-talet - en analys från Projekt Upplands flora. *Svensk Botanisk Tidskrift* 103: 67-104. [http://svenskbotanik.se/wp-content/uploads/2013/10/maad_l.pdf], [http://svenskbotanik.se/wp-content/uploads/2013/10/maad_appendix.pdf]
- Nikolic, M., Glamoclija, J., Ferreira, I.C.F.R., Calhelha, R.C., Fernandes, Â., Markovic, T., Markovic, D., Giweli, A. & Sokovic, M. 2014. Chemical composition, antimicrobial, antioxidant and antitumor activity of *Thymus serpyllum* L., *Thymus algeriensis* Boiss. and Reut and *Thymus vulgaris* L. essential oils. *Industrial Crops and Products* 52: 183-190.
- Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (red.) 2010. *The 2010 red list of Finnish species*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001. *Sörmlands flora*. Botaniska Sällskapet i Stockholm.
- Sundberg, S. 2015. Vad är rödlistan och hur bedöms växter och svampar? *Svensk Botanisk Tidskrift* 109: 208-218. [http://svenskbotanik.se/wp-content/uploads/2013/10/Sundberg_2015_SBT.pdf]
- Tyler, T. & Olsson, K.-A. 1997. Förändringar i Skånes flora under perioden 1938-1996 - statistisk analys av resultat från två inventeringar. *Svensk Botanisk Tidskrift* 91: 143-185.

Författare

Sebastian Sundberg 2015. © ArtDatabanken, SLU 2015